

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

โดยทั่วไปเชื่อกันว่าศาสนาเป็นประติมากรรมที่มีอยู่ในเฉพาะหมู่มนุษย์เท่านั้น ศาสนาจึงมักถูกนับเป็นสิ่งชี้วัดความแตกต่างในลักษณะสูงส่งกว่าของมนุษย์ที่มีเหนือสิ่งมีชีวิตประเภทอื่นอยู่เสมอ ไม่ว่ามนุษย์แต่ละคนจะเกี่ยวข้องกับศาสนาเล็กน้อยเพียงใด สิ่งนี้ถือเป็นความภาคภูมิใจในความเป็นมนุษย์ที่มนุษย์ทั้งหลายสามารถมีร่วมกันได้ เพราะสิ่งนี้สะท้อนความมีอารยธรรมซึ่งสะท้อนย้อนไปถึงการมีความสามารถหรือมีสติปัญญาที่เหนือกว่าของมนุษย์อีกชั้นหนึ่ง การที่ศาสนาถูกนับเป็นสิ่งเชิดชูเกียรติที่ยังความภาคภูมิใจมาสู่มนุษยชาติอย่างมหาศาลนั้นประเด็นสำคัญเป็นเพราะคุณวิเศษอันอัศจรรย์นานาประการของศาสนา นับตั้งแต่ทำหน้าที่เชื่อมโยงมวลมนุษย์เข้าด้วยกันพร้อมๆ กับเป็นส่วนสำคัญในการวางรากฐานระบบสังคมไม่ว่าในรูปของศิลปวัฒนธรรม เศรษฐกิจ สังคม การเมือง การศึกษา กระทั่งกฎหมายต่างๆ และเพื่อให้การอยู่ร่วมกันของมวลมนุษย์มีความเป็นระเบียบพอเพียงที่จะทำให้สังคมดำเนินไปด้วยดีได้นั้น ในแง่ศาสนาก็ได้ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือทางสังคมที่สามารถกำหนดหรือควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ให้กระทำในสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสม ไม่เพียงในปริบทอันเป็นที่สาธารณะแต่รวมไปถึงพื้นที่อันเป็นส่วนตัวของมนุษย์ไม่ว่าในจิตสำนึกหรือจิตไร้สำนึก นอกจากนี้สิ่งที่ถือเป็นเอกลักษณ์อันมีนัยสำคัญยิ่งของศาสนาก็คือการเป็นเครื่องมือสำหรับบุคคลในการแก้ปัญหาทางจิตวิญญาณที่ยากจะหาสิ่งใดเสมอได้ กล่าวได้ว่าเมื่อชีวิตของบุคคลเดินทางมาถึงจุดที่ต้องเผชิญปัญหาเรื่องการติดข้องหรือปัญหาความทุกข์อย่างละเอียดของชีวิต ศาสดาหรือองค์ความรู้ที่ชี้แนะหรือไขแสงมรรควิธีเพื่อการหลุดพ้นอย่างชัดเจนก็มีเพียงศาสนาเท่านั้น ในแง่ศาสนาจึงนับเป็นสมบัติล้ำค่าที่มีอยู่เพื่อตอบสนองปัญหาอันเป็นวิสัยเฉพาะของมนุษย์โดยแท้ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าศาสนาคือภูมิปัญญาสูงสุดของมนุษย์ที่มีอยู่เพื่อเอื้อต่อการก้าวสู่สภาพที่ดียิ่งๆ ขึ้นของชีวิต กระทั่งเพื่อการก้าวสู่ความดีสูงสุดเท่าที่มนุษย์จะก้าวไปได้

อย่างไรก็ตามแม้ศาสนามีคุณประโยชน์ต่อมนุษย์และโลกยิ่งอย่างไร กระนั้นในแง่ข้อเท็จจริงเชิงปรากฏการณ์ เห็นได้ว่าปัญหาที่มีมูลเหตุมาจากศาสนาที่มีผลกระทบต่อมนุษย์และสังคมก็มีไม่น้อยเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาความขัดแย้งเกี่ยวกับศาสนา ปัญหาดังกล่าวนี้นหากพิจารณาจากภาพกว้าง เห็นได้ว่ามีทั้งที่เกิดจากความขัดแย้งระหว่างศาสนาหรือกระทั่งในศาสนาเดียวกัน ความขัดแย้งระหว่างศาสนาสร้างผลกระทบทำให้มนุษย์ต้องแบ่งแยกกีดกันหรือกระทั่ง

เบียดเบียนทำลายล้างกันเพียงใดก็เป็นดังที่ประจักษ์กันดี ส่วนความขัดแย้งภายในศาสนาหากไม่ได้รับการแก้ไขอย่างเหมาะสม โอกาสที่ความขัดแย้งนั้นจะกลายเป็นความแตกแยกหรือภาวะที่สังคมไม่อาจดำรงอยู่เพราะคุณภาพของพลังความเชื่อมโยงระหว่างมวลสมาชิกเสียไปเหตุเพราะมีทฤษฎีที่ไม่สามารถประสานกันได้อาจเกิดขึ้นได้เช่นกัน เมื่อศาสนาไม่อาจทำหน้าที่พื้นฐานคือเชื่อมโยงมนุษย์เข้าด้วยกัน โอกาสที่มนุษย์จะดำรงอยู่หรือกระทั่งได้รับคุณค่าในแง่อื่นๆ จากศาสนาเองก็แทบเป็นไปได้

ความขัดแย้งเกี่ยวกับการบวชภิกษุณีในสังคมไทยในฐานะปัญหาความขัดแย้งภายในศาสนาอย่างหนึ่งที่สังคมไทยกำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบัน เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นมานานพอสมควรและยังไม่ได้ได้รับการพิจารณาแก้ไขอย่างจริงจัง ดังเป็นที่รู้โดยทั่วไปว่าในพระพุทธศาสนา พุทธศาสนิกชนหรือหมู่ชนที่นับถือพระพุทธศาสนามีอยู่ ๔ กลุ่มหลัก ดังที่เรียกกันว่าพุทธบริษัท ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา นับตั้งแต่หลังการทำสังคายนาครั้งที่ ๓ ประมาณ พ.ศ. ๒๓๕^{*} ที่พระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่งพระโสณเถระและพระอุตระเถระมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสุวรรณภูมิหรือประเทศไทยในปัจจุบัน พระพุทธศาสนาได้ตั้งมั่นและสืบต่อเรื่อยมาในแผ่นดินนี้แต่พุทธบริษัทกลับปรากฏว่ามีเพียง ๓ กลุ่มเท่านั้น คือ ภิกษุ อุบาสก และอุบาสิกา ส่วนที่ขาดไปคือภิกษุณี เห็นได้ว่าตลอดระยะเวลาอันยาวนานภาพของผู้หญิงในพื้นที่ของพระพุทธศาสนาในสังคมไทย มักปรากฏเฉพาะภาพของผู้ที่ทำหน้าที่สนับสนุนหรืออุปถัมภ์บำรุงพระศาสนา การดำรงสถานะความเป็นศาสนิกในฐานะนักบวชปรากฏเฉพาะในเพศชายเท่านั้น อย่างไรก็ตามเมื่อกาลเวลาล่วงมาก็เกิดกระแสความพยายามที่จะให้สตรีเข้าสู่พื้นที่ของศาสนาในฐานะนักบวชเพื่อทำองค์ของพุทธบริษัทให้ครบ ๔ เหมือนดังสมัยพุทธกาลแต่สถานภาพของภิกษุณียังไม่ปรากฏว่าได้รับการยอมรับแต่อย่างใด

เรื่องราวความพยายามที่จะให้มีภิกษุณีและท่าทีของสังคมเกี่ยวกับเรื่องนี้ในประวัติศาสตร์ไทยย้อนหลังจากสมัยรัตนโกสินทร์ลงไปเป็นอย่างไรไม่ปรากฏหลักฐาน อาจเป็นไปได้ทั้งไม่เคยมีเรื่องเหล่านี้หรืออาจเคยมีแต่สังคมไม่ได้มองว่าเป็นเรื่องสำคัญจนต้องมีการบันทึกเรื่องราวเหล่านี้ไว้ อย่างไรก็ตามในยุคสมัยรัตนโกสินทร์นี้ เท่าที่ปรากฏหลักฐานชัดเจนคือเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๐ ซึ่งตรงกับรัชสมัยของพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว นางสาวสละและนางสาวจงคินุตรีของนายรินทร์ภักดีพร้อมภักดีสตรีอื่นๆ อีก ๖ คนซึ่งบวชเป็นสามเณรีได้ถูกจับสึกและในเวลาต่อมาเมื่อปีพ.ศ. ๒๔๖๑ ซึ่งสืบเนื่องจากเหตุการณ์ดังกล่าว ทำให้คณะสงฆ์ในเวลานั้นโดยสมเด็จพระสังฆราชกรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ ได้ประกาศสั่งห้ามภิกษุบรรพชาอุปสมบทหญิงใดเป็นสามเณรี สิกขมานาหรือภิกษุณี โดยประกาศดังกล่าวระบุข้อความว่า

^{*} คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, *ประวัติพระพุทธศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๘๐.

หญิงซึ่งจักได้สมมุติตนเป็นสามเณรี โดยถูกต้องพระพุทธานุญาตนั้น ต้องสำเร็จด้วยนางภิกษุณีให้บรรพชา เพราะพระองค์ทรงอนุญาตให้นางภิกษุณีมีพรรษา ๑๒ ถ่วงแล้วเป็นปวัตตินีคือเป็นอุปัชฌาย์ ไม่ได้ทรงอนุญาตให้ภิกษุเป็นอุปัชฌาย์ นางภิกษุณีหมดสาบสูญขาดเชื้อสายมานานแล้ว เมื่อนางภิกษุณีผู้รักษานบธรรมเนียมสืบต่อสามเณรีไม่มีแล้ว สามเณรีผู้บวชสืบต่อมาจากภิกษุณีก็ไม่มี เป็นอันเสื่อมสูญไปตามกัน ผู้ใดให้บรรพชาเป็นสามเณรี ผู้นั้นชื่อว่าบัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่บัญญัติ เลิกถอนสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้แล้ว เป็นเลี่ยนหนามแก่พระศาสนา เป็นตัวอย่างที่ไม่ดี เพราะเหตุนี้ ห้ามไม่ให้พระเณรทุกนิกายบวชหญิงเป็นภิกษุณีเป็นสิกขมานาและเป็นสามเณรีตั้งแต่นี้ไป^๒

แม้ประกาศดังกล่าวจะเป็นที่รับรู้ทั่วไป แต่ความพยายามที่จะใช้ชีวิตทางศาสนาของสตรีไทยในรูปแบบของภิกษุณีก็ไม่ได้หมดสิ้นกระทั่งในปัจจุบันนี้ ขณะเดียวกันคณะสงฆ์ไทยก็ยังคงยึดถือประกาศห้ามบวชสตรีปี พ.ศ.๒๔๙๑ กระทั่งในปัจจุบันนี้เช่นเดียวกัน สถานการณ์ความขัดแย้งเช่นนี้ก่อให้เกิดกระแสการถกเถียงวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับภิกษุณีในสังคมไทยอย่างกว้างขวาง และเห็นได้ชัดว่าประเด็นที่เป็นแกนกลางของการวิพากษ์ถกเถียงกันมากที่สุดเรื่องหนึ่งคือกระบวนการเป็นภิกษุณี หรือการอุปสมบทภิกษุณีของสตรีภายใต้พระพุทธศาสนาเถรวาทไทยเป็นสิ่งที่เป็นไปได้หรือถูกต้องหรือไม่ ในการถกเถียงวิพากษ์วิจารณ์นี้ ภาพสำคัญที่ปรากฏคือมีทั้งฝ่ายคัดค้านการบวชภิกษุณีและฝ่ายสนับสนุนภิกษุณีการบวชภิกษุณี โดยแต่ละฝ่ายต่างยืนยันความถูกต้องของจุดยืนของตนอย่างแข็งขันทั้งคู่

ในฝ่ายคัดค้านการบวชภิกษุณี เห็นได้ว่าเหตุผลในการคัดค้านก็คือเหตุผลเดียวกับมติของคณะสงฆ์ตามที่ปรากฏในประกาศข้างต้น ฝ่ายคัดค้านได้อธิบายรายละเอียดของมติดังกล่าวโดยการยกพุทธบัญญัติตอนหนึ่งที่ระบุเกี่ยวกับการบวชภิกษุณีซึ่งปรากฏในพระไตรปิฎกความว่า “ภิกษุณีต้องแสวงหาอุปสัมปทาในสงฆ์ ๒ ฝ่าย เพื่อสิกขมานาผู้มีสิกขาอันศึกษาแล้วในธรรม ๖ ประการครบ ๒ ปีแล้ว”^๓ เหตุนี้ฝ่ายคัดค้านจึงถือว่าการบวชภิกษุณีเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ เพราะสังคมไทยเป็นสังคมที่นับถือพระพุทธศาสนาแบบเถรวาท ในปัจจุบันการอุปสมบทหรือการบวชภิกษุณีอย่างถูกต้องตามหลักเกณฑ์ของเถรวาทเป็นสิ่งที่เป็นไปได้แล้ว เพราะการบวชภิกษุณีจะต้องมีภิกษุณีสงฆ์เถรวาทดำรงอยู่ก่อนเพื่อทำหน้าที่เป็นปวัตตินีหรืออุปัชฌาย์แก่ผู้ที่บวชเป็นภิกษุณีใหม่ เมื่อภิกษุณีสงฆ์ในฝ่ายเถรวาทได้สูญสิ้นไปแล้วการบวชภิกษุณีจึงเป็นไปได้ แม้หากมีการบวชภิกษุณีเกิดขึ้นจริงการบวชนั้นย่อมถือว่าไม่ถูกต้อง

^๒ ประกาศในแถลงการณ์คณะสงฆ์, เล่ม ๑๖, หน้า ๑๕๗.

^๓ วิ.ภิกขุณี (ไทย) ๓/๕๑๖/๒๐๕.

แม้ด้วยเหตุผลดังกล่าวแต่ฝ่ายสนับสนุนการบวชภิกษุณีกลับเห็นตรงกันข้าม ฝ่ายนี้เห็นว่าการบวชภิกษุณีไม่ขัดกับพระวินัยแต่อย่างใด กล่าวคือฝ่ายสนับสนุนภิกษุณีเห็นว่าสตรีสามารถบวชภิกษุณีได้ตามเจตนาของพระวินัย ทั้งข้อที่ว่าด้วยการบวชโดยสงฆ์ฝ่ายเดียวและการบวชโดยสงฆ์สองฝ่าย ในส่วนของการบวชโดยสงฆ์ฝ่ายเดียวนั้น ฝ่ายสนับสนุนการบวชภิกษุณียกหลักฐานในส่วนที่เป็นพุทธคำรัสที่ปรากฏในภิกษุณีชั้นธกะซึ่งมีใจความว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายอุปสมบทภิกษุณีทั้งหลาย”^๔ และ “ภิกษุทั้งหลายพึงให้อุปสมบทภิกษุณีทั้งหลาย”^๕ ส่วนการบวชจากสงฆ์สองฝ่าย ฝ่ายสนับสนุนการบวชภิกษุณีก็เห็นว่าอยู่ในสถานะที่เป็นไปได้เช่นกัน ทั้งนี้เพราะเห็นว่าสงฆ์สองฝ่ายตามพุทธบัญญัติคือภิกษุและภิกษุณียังคงมีอยู่ครบถ้วนในปัจจุบัน

ในขณะที่ฝ่ายคัดค้านการบวชภิกษุณี ยืนยันว่าการบวชภิกษุณีตามพระวินัยเป็นสิ่งที่กระทำไม่ได้เว้นแต่จะปรับแก้พระวินัย ซึ่งเท่ากับทำให้ศาสนาเกิดความเสียหาย อีกทั้งไม่เป็นธรรมต่อผู้ที่ต้องกระทำเช่นนั้น ดังทศนะของ วัชระ งามจิตรเจริญ ที่กล่าวไว้ว่า

ภิกษุผู้แก้พระวินัยถือได้ว่าเป็นผู้ทำให้พระธรรมวินัยของพุทธศาสนาวิปริตคลาดเคลื่อนซึ่งเชื่อกันว่าเป็นบาปที่ร้ายแรง เมื่อเป็นเช่นนี้ ใครเล่าจะกล้าเป็น “คนบาป” คนนั้น เรื่องนี้จึงเป็นสิ่งที่น่าเห็นใจต่อคณะสงฆ์ที่ไม่สามารถให้อุปสมบทได้ ไม่ใช่ “ไม่อนุญาต” แต่ “อนุญาตไม่ได้” เพราะตามหลักการของพุทธศาสนาเถรวาทคณะสงฆ์ “ไม่มีสิทธิ” ในการปรับแก้พระวินัยแต่ต้องทำตามพระวินัยเท่านั้น เหมือนตำรวจต้องทำหน้าที่ตามกฎหมายโดยไม่มีสิทธิจะแก้กฎหมาย^๖

ในทัศนะของฝ่ายสนับสนุนการบวชภิกษุณีเห็นว่าการบวชภิกษุณีในสังคมไทยที่ยังไม่เป็นที่ยอมรับนั้น สาเหตุแท้จริงไม่ใช่เพราะการบวชภิกษุณีเป็นเรื่องไม่ถูกต้องตามพระธรรมวินัย หากเป็นเพราะอคติของเพศชายที่ฝังแน่นอยู่ในสถาบันศาสนาเป็นสำคัญ ทวีวัฒน์ ปุณฺณทริวิวัฒน์ ได้กล่าวเกี่ยวกับประเด็นนี้ไว้ว่า

ในพระพุทธศาสนา ผู้ชายกับผู้หญิงมีธรรมชาติแห่งความเป็นพุทธะเหมือนกัน และผู้หญิงก็สามารถบรรลุธรรมที่สูงที่สุดได้เช่นเดียวกับผู้ชาย อย่างไรก็ตามเนื่องจากอคติของเพศชาย ศาสนาในระดับสถาบันได้กีดกันผู้หญิงอย่างต่อเนื่องมาเป็นระยะเวลาที่

^๔ วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๐๔/๓๒๑.

^๕ วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๐๔/๓๒๑.

^๖ วัชระ งามจิตรเจริญ, *พุทธศาสนาเถรวาท*, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวยจำกัด, ๒๕๕๐), หน้า

ยาวนาน สถาบันภิกษุณีซึ่งเป็นเสมือนตัวแทนของอารยธรรมอินเดียในยุคที่รุ่งเรืองสูงสุด
มิได้รับโอกาสให้ดำรงอยู่ในสังคมไทย^๖

ทัศนะที่มองว่าสาเหตุที่แท้จริงของการปฏิเสธการบวชภิกษุณีในสังคมไทย มิใช่เพราะ
ปัญหาด้านพระวินัยที่เกี่ยวข้องกับพิธีการบวชภิกษุณีอย่างที่ฝ่ายคัดค้านการบวชภิกษุณีเสนอ แต่เป็น
เพราะอคติที่เกี่ยวข้องเนื่องด้วยเรื่องเพศดังกล่าวนี้มีผู้เห็นสอดคล้องกันอยู่มากพอสมควร อาทิ ฉลาดชาย
รมิตานนท์ ซึ่งได้กล่าวเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่าอคติของเพศชายที่เชื่อมโยงกับความประสงค์ที่จะผูกขาด
การสร้างความรู้และความจริงไว้เฉพาะกลุ่มตนนั่นเองคือสาเหตุแท้จริงของการปฏิเสธการบวชภิกษุณี
ในสังคมไทย ดังข้อความว่า “การห้ามผู้หญิงบวชเป็นภิกษุณีโดยอ้างว่า “ประเพณีขาดช่วงไป ทำให้
ไม่มีพระอุปัชฌาย์” นั้นเป็นเพียงเปลือกนอก แต่แก่นแกนที่แท้จริงคือความพยายามในการผูกขาดการ
สร้างความรู้และความจริงไว้เฉพาะในคนกลุ่มหนึ่งเท่านั้น ซึ่งในที่นี้คือในหมู่ของ “ผู้ชาย” นั่นเอง”^๗

จากทัศนะและมุมมองซึ่งถือเป็นตัวแทนของทั้งฝ่ายคัดค้านและฝ่ายสนับสนุนการบวช
ภิกษุณีในสังคมไทยตามที่ยกมาพอสังเขปนี้ สะท้อนให้เห็นข้อเท็จจริงว่าความขัดแย้งเกี่ยวกับเรื่องนี้
ยังคงดำรงอยู่อย่างชัดเจน เพราะแต่ละฝ่ายต่างมีข้อสรุปตามทิศทางอันเป็นจุดยืนของตนอย่างมั่นคง
ทั้งยังอ้างอิงเหตุผลที่เชื่อมโยงไปถึงหลักฐานในพระพุทธศาสนาได้ไม่ต่างกัน อย่างไรก็ตามจาก
เหตุผลหรือความจำเป็นของการแก้ไขปัญหาคือความขัดแย้งทางความคิดเกี่ยวกับศาสนาตามที่กล่าวมา
ผนวกกับในภาวะที่สังคมไทยมีภิกษุณีดำรงอยู่แล้วจำนวนหนึ่งในปัจจุบัน ความขัดแย้งเรื่องการบวช
ภิกษุณีในสังคมไทยจึงควรได้รับการศึกษาอย่างจริงจัง ทั้งนี้เพื่อให้พระพุทธศาสนาได้กลับมาทำ
หน้าที่เชื่อมโยงพุทธศาสนิกชนเข้าด้วยกัน บนพื้นฐานของความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับปัญหาที่กำลัง
เผชิญอยู่ร่วมกันนี้ เมื่อผู้คนขัดแย้งกันน้อยลงเพราะเข้าใจเรื่องที่ขัดแย้งกันมากขึ้น ความแตกแยก
ย่อมน้อยลง เมื่อความแตกแยกน้อยลงพลังของความเห็นร่วมหรือความเข้าใจย่อมเหนียวแน่นทำให้
สังคมดำรงอยู่ เมื่อสังคมดำรงอยู่ พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ ที่สุดการแสวงหาคำจาก
พระพุทธศาสนาในแง่มุมต่างๆ ตามกำลังศรัทธาและปัญญาของแต่ละคนก็จะยังคงเป็นไปได้สืบไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาความขัดแย้งเรื่องการบวชภิกษุณีในสังคมไทย

๑.๒.๒ เพื่อวิเคราะห์สาเหตุความขัดแย้งเรื่องการบวชภิกษุณีในสังคมไทย

^๖ ทวีวัฒน์ ปุณฺณทริภุชงค์, “พุทธศาสนากับสิทธิสตรี”, วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร, ปีที่ ๑๕-๒๐
ฉบับที่ ๑ (๒๕๔๓), : ๑๐๑-๑๐๒.

^๗ ฉลาดชาย รมิตานนท์, “พุทธศาสนา: การเข้าหาความรู้และความจริงของผู้หญิงไทย”, ใน ผู้หญิงห้าม
เข้า: จารีตและความเชื่อที่ต้องอธิบาย, รวมบทความ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเอ็นพีกรุ๊ป, ๒๕๔๘), หน้า ๑๐๒.

๑.๒.๓ เพื่อเสนอการแก้ปัญหาความขัดแย้งเรื่องการบวชภิกษุณีในสังคมไทย

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ ความขัดแย้งเรื่องการบวชภิกษุณีในสังคมไทยมีรายละเอียดอย่างไร
- ๑.๓.๒ สาเหตุความขัดแย้งเรื่องการบวชภิกษุณีในสังคมไทยสามารถอธิบายได้อย่างไร
- ๑.๓.๓ การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งเรื่องการบวชภิกษุณีในสังคมไทยเป็นอย่างไร

๑.๔ คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

๑.๔.๑ ภิกษุณี หมายถึง สตรีผู้อุปสมบทในพระพุทธศาสนา พระผู้หญิงในพระพุทธศาสนา สาวกผู้เป็นส่วนหนึ่งของพุทธบริษัท ๔ เทียบได้กับพระภิกษุ

๑.๔.๒ ความขัดแย้งเรื่องการบวชภิกษุณีในสังคมไทย หมายถึง การมีแนวคิดที่ขัดแย้งแตกต่างกันเกี่ยวกับการบวชเป็นภิกษุณีในพระพุทธศาสนาเถรวาทไทย

๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๕.๑ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับการบวชภิกษุณีไว้ในหนังสือเรื่อง “ทัศนะของพระพุทธศาสนาต่อสตรีและการบวชเป็นภิกษุณี”^๙ ว่าการบวชเป็นภิกษุณีเป็นสิ่งที่เป็นไปได้เพราะ ปัญหาด้านพระธรรมวินัยหรือระเบียบการบวชตามพุทธบัญญัติซึ่งระบุว่าสตรีที่จะบวชเป็นภิกษุณีได้เงื่อนไขข้อหนึ่งจะต้องบวชจากสงฆ์ ๒ ฝ่าย คือภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ ปัจจุบันไม่มีภิกษุณีสงฆ์เถรวาทอยู่แล้วฉะนั้นจึงบวชภิกษุณีไม่ได้ และเรื่องนี้ไม่ได้อยู่ในอำนาจการตัดสินใจของคณะสงฆ์หรือของเถรสมาคม เรื่องนี้เป็นอำนาจโดยตรงของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อพระพุทธเจ้าไม่ทรงดำรงอยู่แล้วก็ไม่มีความผิดตัดสินวินัยเรื่องนี้ได้

๑.๕.๒ เดือน คำดี ในรายงานการวิจัยเรื่อง “ภิกษุณีในพระพุทธศาสนา: การศึกษาเชิงวิเคราะห์”^{๑๐} ได้เสนอว่าในที่ในสังคมไทยในปัจจุบันมีการเรียกร้องให้สตรีบวชเป็นภิกษุณีมากขึ้น และได้ทำการรื้อฟื้นภิกษุณีสงฆ์ฝ่ายเถรวาทขึ้น โดยไปอุปสมบทมาจากภิกษุณีและภิกษุสงฆ์ฝ่ายมหานิกายนั้น จากหลักฐานและทัศนะของพระมหาเถระและนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาใน

^๙ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ทัศนะของพระพุทธศาสนาต่อสตรีและการบวชเป็นภิกษุณี, พิมพ์ครั้งที่ ๗ (กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิก), ๒๕๔๔.

^{๑๐} เดือน คำดี, “ภิกษุณีในพระพุทธศาสนา : การศึกษาเชิงวิเคราะห์”, รายงานการวิจัย , ศูนย์พุทธศาสนศึกษา, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

สังคมไทย เห็นว่าการดำเนินการเช่นนี้เป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ เพราะไม่สอดคล้องกับพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ เพราะภิกษุณีสายเถรวาทได้ขาดสูญลงแล้วตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๗

๑.๕.๓ สมชาย ไมตรี และคณะ ในรายงานการวิจัยเรื่อง “การศึกษาความเป็นไปได้ของการบวชภิกษุณีในประเทศไทย”^{๑๑} ได้เสนอว่าการที่จะจัดให้มีการบวชภิกษุณีในประเทศไทยเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ เพราะมีปัญหาหลายด้าน คือ พระธรรมวินัย จาริตประเพณี ข้อสงสัยในการบวชและการสืบต่อของภิกษุณีในปัจจุบัน รวมถึงประกาศของสมเด็จพระสังฆราชเรื่องห้ามพระเถระไม่ให้บวชหญิงเป็นบรรพชิตเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๑ นอกจากนี้รายงานฉบับนี้ได้เสนอว่าการที่จะบวชภิกษุณีจากประเทศอื่นและกลับมาอยู่ในประเทศไทย หรือการบวชภิกษุณีในประเทศไทยโดยคณะสงฆ์อื่นนั้นสามารถกระทำได้นี้ขึ้นอยู่กับความพร้อมของสังคมอีกครั้งหนึ่ง สำหรับทางออกที่ทุกฝ่ายน่าจะยอมรับและเป็นไปได้มากที่สุดคือคณะภิกษุณีควรประกาศและแสดงอัตลักษณ์ของตนเองที่ชัดเจนว่าเป็นภิกษุณีจากคณะสงฆ์ประเทศและนิกายอื่นแทนการแสดงอัตลักษณ์ของภิกษุณีเถรวาทไทยเพื่อลดความขัดแย้งจากฝ่ายที่ไม่เห็นด้วย

๑.๕.๔ แม่ชีกฤษณา รักษาโถม ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาปัญหาเรื่องการเสื่อมสูญของภิกษุณีสงฆ์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”^{๑๒} ได้เสนอว่าวงศ์ของภิกษุณีสืบเดิมที่เคยมีในสมัยพุทธกาลได้สูญสิ้นแล้ว ถึงแม้ว่าในปัจจุบันจะปรากฏว่ามีภิกษุณีเกิดขึ้นใหม่ในประเทศศรีลังกา แต่ไม่จัดว่าเป็นภิกษุณีที่เกิดในธรรมเนียมเถรวาท เพราะภิกษุณีที่เป็นปวัตตินีที่มาจากประเทศจีนนั้นเป็นภิกษุณีที่บวชในธรรมเนียมมหายาน อนึ่งภิกษุณีจากประเทศจีนเหล่านี้ที่นักวิชาการอ้างว่าได้รับการบวชจากภิกษุณีศรีลังกาเมื่อพ.ศ. ๒๕๕๕ ปรากฏว่าเป็นภิกษุณีฝ่ายอภัยคีรีวิหาร นิกายธรรมจักษุซึ่งนับถือลัทธิไวศัลยวาท วัตรปฏิบัติเป็นมหายาน นอกจากนี้การบวชของภิกษุณีจีนมีสามขั้นตอนและไม่มีขั้นตอนการเป็นสิกขมานาสองปี อีกทั้งไม่ปรากฏหลักฐานความต่อเนื่องของคณะภิกษุณีสงฆ์ในธรรมเนียมของนิกายเถรวาท จึงสรุปได้ว่าวงศ์เดิมของภิกษุณีสมัยพุทธกาลได้เสื่อมสิ้นไปแล้ว ภิกษุณีสงฆ์ที่มีอยู่ในปัจจุบันเป็นของใหม่

๑.๕.๕ มนตรี สืบด้วง ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “แนวพินิจเชิงสตรีนิยมว่าด้วยผู้หญิงกับพระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศไทย”^{๑๓} ได้เสนอว่าการบวชภิกษุณีในประเทศไทยอย่างถูกต้อง

^{๑๑} สมชาย ไมตรี และคณะ, “การศึกษาความเป็นไปได้ของการบวชภิกษุณีในประเทศไทย”, รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

^{๑๒} แม่ชีกฤษณา รักษาโถม, การศึกษาปัญหาเรื่องการเสื่อมสูญของภิกษุณีสงฆ์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๐.

^{๑๓} มนตรี สืบด้วง, แนวพินิจเชิงสตรีนิยมว่าด้วยผู้หญิงกับพระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศไทย, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๑.

ตามหลักพระธรรมวินัยไม่สามารถกระทำได้ เพราะประเทศไทยไม่มีภิกษุณีสงฆ์ที่จะทำหน้าที่เป็น
ปวัตตินีได้ ถ้ามีการบวชภิกษุณีเกิดขึ้นในยุคนี้ก็แสดงว่ามีการทำผิดพระวินัย สตรีที่ไปบวชภิกษุณี
จากที่อื่นสามารถบวชได้แต่ต้องไม่อ้างหรือแสดงตัวว่าเป็นภิกษุณีพุทธเถรวาท ทั้งนี้เพื่อรักษาอัต
ลักษณ์ของพุทธเถรวาทไทยไว้ ทางออกสำหรับผู้ที่ยืนยันตนเป็นภิกษุณีโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่บวชเป็น
ภิกษุณีมาจากที่อื่นไม่มีทางอื่นใดนอกจากต้องทำใจยอมรับสภาพความเป็นจริง

๑.๕.๖ ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ (ภิกษุณีธัมมนันทาในปัจจุบัน) ในงานวิจัยเรื่อง “การพัฒนา
สตรีในพุทธศาสนา”^{๔๔} ได้เสนอว่าอคติต่อเพศหญิงหลายประการที่ยึดถือสืบมาจนกลายเป็นประเพณี
และวัฒนธรรมในสังคมไทยโดยเชื่อกันว่าเป็นคำสอนในพุทธศาสนานั้น แท้จริงอคติดังกล่าวมาจาก
สังคมอินเดียที่มีรากฐานความเชื่อของศาสนาพราหมณ์เป็นหลัก เพื่อให้การพัฒนาสตรีเป็นไปอย่างมี
ประสิทธิภาพ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องหรือรับผิดชอบในเรื่องนี้ไม่ว่าจะเป็นคณะสงฆ์ องค์กรที่เกี่ยวข้อง
กับการพัฒนาสตรีทั้งภาครัฐและเอกชน สถาบันการศึกษา สื่อสารมวลชนรวมทั้งรัฐบาลต้องร่วมมือ
ในการขจัดอคติเหล่านั้นให้หมดไป

๑.๕.๗ ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์ กล่าวถึงการบวชภิกษุณีไว้ในบทความ “พุทธศาสนากับ
สิทธิสตรี”^{๔๕} ว่าในพระพุทธศาสนาผู้ชายกับผู้หญิงมีธรรมชาติแห่งความเป็นพุทธะเหมือนกัน และ
ผู้หญิงก็สามารถบรรลุธรรมที่สูงที่สุดได้เช่นเดียวกับผู้ชาย อย่างไรก็ตามเนื่องจากอคติของเพศชาย
ศาสนาในระดับสถาบันได้กีดกันผู้หญิงอย่างต่อเนื่องมาเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน สถาบันภิกษุณีซึ่ง
เป็นเสมือนตัวแทนของอารยธรรมอินเดียในยุคที่รุ่งเรืองสูงสุดมิได้รับโอกาสให้ดำรงอยู่ในสังคมไทย
จะมีก็แต่เพียงแม่ชีซึ่งมีสถานะทางสังคมตกต่ำยิ่งกว่าผู้หญิงธรรมดาเสียอีก จำนวนของโสเภณีและ
ความยากจนของผู้หญิงที่เพิ่มขึ้นในประเทศไทย ส่วนหนึ่งมาจากการขาดสถาบันทางศาสนาที่มี
เกียรติและศักดิ์ศรีของเพศหญิง อย่างเช่นสถาบันภิกษุณี อันจะส่งเสริมผู้หญิงในทางจิตใจและให้
โอกาสแก่ผู้หญิงในทางสังคมเพื่อชีวิตที่ดีกว่า

๑.๕.๘ เมตฺตานนฺโท ภิกขุ ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับการบวชภิกษุณีไว้ในหนังสือ “เหตุเกิด
พ.ศ. ๑ เล่ม ๒ : วิเคราะห์กรณีปฐมสังคายนาและภิกษุณีสงฆ์”^{๔๖} ว่าการเกิดขึ้นของภิกษุณีในสมัย
พุทธกาลเกิดขึ้นท่ามกลางความไม่เห็นด้วยของคณะสงฆ์ที่เคยอยู่ในวรรณะพราหมณ์มาก่อนหรือ
อย่างน้อยยังชื่นชมและยึดถือในวัฒนธรรมของอินเดียในยุคนั้น การที่ภิกษุณียังคงดำรงอยู่ได้ในยุค

^{๔๔} ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, การพัฒนาสตรีในพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทส่องสยามจำกัด),
๒๕๓๕.

^{๔๕} ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์, พุทธศาสนากับสิทธิสตรี, วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๓

^{๔๖} เมตฺตานนฺโท ภิกขุ, เหตุเกิด พ.ศ. ๑ เล่ม ๒ : วิเคราะห์กรณีปฐมสังคายนาและภิกษุณีสงฆ์,
(กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แสงพระอาทิตย์), ๒๕๔๕.

นั้นก็ด้วยพระบารมีขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่ภายหลังพุทธปรินิพพานการวางเงื่อนไขต่างๆ เพื่อกำจัดภิกษุณีก็ได้เกิดขึ้นและสิ่งเหล่านี้ในที่สุดก็ประสบผลสำเร็จ

๑.๕.๕ พระไพศาล วิสาโล กล่าวถึงการบวชภิกษุณีไว้ในบทความ “ภิกษุณี : ทางเลือกที่เลี่ยงไม่ได้”^{๑๑} ว่าชุมชนและวิถีชีวิตอย่างพระโดยมีระบบชุมชนและระเบียบชีวิตที่เรียกว่าวินัยกำกับเอื้อต่อการฝึกฝนและพัฒนาตน ทั้งยังช่วยเพิ่มพูนศักยภาพทั้งทางด้านการศึกษาและการเผยแพร่ธรรมะให้มากขึ้น การเปิดโอกาสหรือส่งเสริมให้มีภิกษุณีขึ้นในเมืองไทยนั้น ความสำคัญไม่ได้อยู่ที่ความเสมอภาคทางด้านสิทธิทางเพศหรือการยกสถานะของผู้หญิงให้เท่าเทียมกับชาย หากอยู่ที่การส่งเสริมให้ผู้หญิงมีโอกาสได้รับการฝึกฝนพัฒนาตนเองอย่างเต็มที่เพื่อความเจริญงอกงามในธรรม

๑.๕.๑๐ พระภิกษุโพธิ มหาเถระ ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับการบวชภิกษุณีไว้ในหนังสือ “การรื้อฟื้นการอุปสมบทภิกษุณีในนิกายเถรวาท”^{๑๒} ว่าเราไม่สามารถอ่านพระวินัยอย่างตายตัวว่าอนุญาตหรือไม่อนุญาตให้มีการรื้อฟื้นภิกษุณีสงฆ์ ที่จะนำมาสู่ข้อสรุปได้ก็เป็นเพียงผลจากการตีความ การตีความนั้นมักจะสะท้อนให้เห็นท่าทีของผู้ตีความเองซึ่งมาจากกรอบความเข้าใจที่ตนเองคิดมากพอๆ กับคำพูดจริงๆ ที่ปรากฏตามพระคัมภีร์ที่ตนกำลังตีความ สิ่งที่จะช่วยให้การพิจารณาเรื่องนี้ชัดเจนขึ้นคือคำถามที่ว่า พระพุทธเจ้าจะปรารถนาให้พระภิกษุสงฆ์จัดการกับประเด็นนี้อย่างไรในสภาพการณ์ปัจจุบันในศตวรรษที่ ๒๑ หากพระองค์จะได้เห็นพวกเรามาถกปัญหานี้ในขณะนี้ ท่านจะมีพระประสงค์ให้เรายึดถือตามกฎเกณฑ์ที่วางไว้จนกีดกันผู้หญิงให้ออกไปจากแนวทางการบวชเป็นภิกษุณีหรือ หรือว่าพระองค์จะต้องการให้เราใช้พระวินัยในลักษณะที่มีเมตตาเอื้อเพื่อ และนำเสนอศาสนาที่รักษาหลักการอย่างแท้จริงทั้งความยุติธรรมและไม่มีการกีดกันทางเพศ

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเห็นได้ว่าเป็นการกล่าวถึงภิกษุณีในแง่มุมต่างๆ แต่ยังไม่มีการกล่าวถึงการแก้ปัญหาความขัดแย้งเรื่องการบวชภิกษุณีในสังคมไทยอย่างชัดเจน เหตุนี้ผู้วิจัยจึงประสงค์ที่จะศึกษาเรื่องดังกล่าวเพื่อตอบโจทย์ตามวัตถุประสงค์ที่ได้ระบุไว้ข้างต้น

๑.๖ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้ครอบคลุมตั้งแต่การศึกษารายละเอียดของความขัดแย้งเรื่องการบวชภิกษุณีในสังคมไทย สาเหตุความขัดแย้งเรื่องการบวชภิกษุณีในสังคมไทยและการแก้ปัญหาความขัดแย้งเรื่อง

^{๑๑} พระไพศาล วิสาโล, ภิกษุณี : ทางเลือกที่เลี่ยงไม่ได้, ใน มองอย่างพุทธ เพื่อความเข้าใจในชีวิตและสังคม, พจน์ กริชไกรวรรณ, บรรณาธิการ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเฟื่องฟ้า พรินติ้ง จำกัด), ๒๕๔๖.

^{๑๒} พระภิกษุโพธิ มหาเถระ, การรื้อฟื้นการอุปสมบทภิกษุณีในนิกายเถรวาท, (นครปฐม: ส เจริญการพิมพ์), ๒๕๕๒.

การบวชภิกษุณีในสังคมไทย โดยอาศัยข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา และเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) มีวิธีการและขั้นตอนดังนี้

๑.๗.๑ ศึกษารายละเอียดความขัดแย้งเรื่องการบวชภิกษุณีในสังคมไทย ทั้งที่เป็นความขัดแย้งเกี่ยวกับแนวคิดที่มีต่อภิกษุณีและแนวคิดเรื่องการบวชภิกษุณี โดยศึกษาจากเอกสารต่างๆ เช่น หนังสือ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ บทความ บทสัมภาษณ์ และข้อความในอินเทอร์เน็ต

๑.๗.๒ ศึกษาวิเคราะห์สาเหตุความขัดแย้งเรื่องการบวชภิกษุณีในสังคมไทย โดยวิเคราะห์ผ่านกรอบแนวคิดเรื่องปัจจัยธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นหลัก

๑.๗.๓ เสนอการแก้ปัญหาความขัดแย้งเรื่องการบวชภิกษุณีใน โดยอาศัยความรู้จากข้อมูลระดับปฐมภูมิ (Primary source) ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย และข้อมูลระดับทุติยภูมิ (Secondary source) ได้แก่ อรรถกถาและเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๘.๑ ทำให้เข้าใจรายละเอียดความขัดแย้งเรื่องการบวชภิกษุณีในสังคมไทย

๑.๘.๒ ทำให้เข้าใจสาเหตุความขัดแย้งเรื่องการบวชภิกษุณีในสังคมไทย

๑.๘.๓ ทำให้เข้าใจการแก้ปัญหาความขัดแย้งเรื่องการบวชภิกษุณีในสังคมไทย